

СТЕПАНОВА Тетяна,

*доктор юридичних наук, професор, завідувач кафедри
конституційного права та правосуддя Одеського
національного університету імені І. І. Мечникова*

ЩОДО ВИКОРИСТАННЯ ШІ В СУДОЧИНСТВІ

Останнім часом постійно лунають скарги правників щодо неудокомплектації суддівського корпусу, брак та постійний відтік суддівських кадрів у зв'язку з виходом на пенсію через досягнення граничного віку та інші причини. З іншого боку, беззаперечною складовою сьогоденного життя є штучний інтелект, яким користуються якщо не всі, то більшість населення світу. І, незважаючи на ризики, які можуть виникнути при використанні штучного інтелекту, слід розглянути проблему з різних боків, зокрема, висвітлити позитивні моменти, які виводять даний інструмент на перший план при використанні у різноманітних сферах життєдіяльності людини, в тому числі в сфері правосуддя, допомагаючи вирішити проблему браку суддівських кадрів.

Важливою характеристикою ШІ є те, що він може значно скоротити час обробки інформації та розгляду справ. Алгоритми здатні аналізувати великі обсяги даних швидше, ніж людина, що важливо при роботі з великими масивами документів. ШІ не потрібно їсти, спати, йому не потрібна відпустка. Тому на деяких ділянках суддівської роботи він може стати незамінним. Зокрема, мова йде про рутинну технічну роботу (підготовку документів, підбір та аналіз матеріалів справи тощо). Використання ШІ саме в цій діяльності дозволяє автоматизувати такі рутинні операції, скоротити підготовчі процедури та підвищити продуктивність роботи суддів.

Доречно зауважити, що в березні 2024 року була прийнято Закон ЄС про штучний інтелект, який набув чинності 1 серпня 2024 року, але більшість його положень почнуть застосовуватися лише з 2 серпня 2026 року. Даний

нормативний акт заклав дуже важливі засади використання штучного інтелекту, класифікував системи штучного інтелекту за рівнем ризику, встановив певні вимоги щодо прозорості та безпеки для високорівневих технологій. Вказаний Закон поширюється на розробників і постачальників штучного інтелекту, які працюють або надають послуги в ЄС незалежно від їхнього місцезнаходження.

Крім того, 17 травня 2024 року в Страсбурзі була підписана Рамкова конвенція Ради Європи зі штучного інтелекту, прав людини, демократії та верховенства права; у 2025 році Україна приєдналася до даної Конвенції, що видається дуже важливим кроком в формуванні єдиних європейських підходів до впровадження ШІ.

Слід розмежовувати ШІ, який використовується виключно для допоміжних задач, і ШІ, створений для допомоги суддівському корпусу в тлумаченні фактів та права, застосування права до конкретного набору фактів, за підсумками якого штучний інтелект може запропонувати судді проект рішення або навіть у разі, якщо штучному інтелекту буде передана можливість для прийняття рішення, то самостійно виносити рішення по таких типових справах (наприклад, підтверджувати уточнений розмір пенсії при задоволенні позовних заяв пенсіонерів або ветеранів, що дуже актуально на даний час в Україні).

Вимоги до першого варіанту використання штучного інтелекту мають бути значно меншими, ніж до програм штучного інтелекту, який виносить/допомагає виносити рішення.

З іншого боку, у випадку передачі таких малозначних справ на розсуд ШІ обов'язково має бути забезпечена можливість перегляду такого акту вищестоящою інстанцією (суддею-людиною, а не ШІ).

Безперечно, використання штучного інтелекту, інших зовнішніх програм може спричинити ризик витоку інформації або несанкціонованого доступу до судових матеріалів. Однак є деякі більш важливі ризики використання штучного інтелекту в судах, яким необхідно запобігти, закріпивши у вітчизняному законодавстві певні положення, що гарантують захист громадян від таких ризиків. По-перше, це непрозорість алгоритму, оскільки алгоритм дуже складний і не залежить від конкретного судді або конкретної особи, але залежить від розробників та від тих алгоритмів, які закладені у формування програми.

Найбільш важливою проблемою впровадження штучного інтелекту слід визнати відшкодування збитків не тільки від приймача інформації, але і від

розробника програми ШІ. Європейські експерти на сьогоднішній день схиляються до того, що розробник програм штучного інтелекту, розробник алгоритмів ШІ також є особою, яка може бути визнана винною і яку може бути притягнуто до відповідальності за нанесення шкоди.

Крім того, завжди треба пам'ятати, що оскільки програма працює більш ефективно і швидко, у судді виникає спокуса повністю довіритися тим матеріалам і рішенням, які пропонує алгоритм штучного інтелекту, не занурюючись глибше в проблему. При перевірці достовірності вирішення такого спору завжди виникає вірогідність маніпуляції з алгоритмом, коли вони були навмисно змінені шляхом незаконного втручання в роботу програми або використанні для впливу на результати справ. Тому вказане теж не можна скидати з важелів. Тому в судах і Судовій державній адміністрації мають бути значно посилені і розширені відповідні відділи, які мають відстежувати такі впливи і боротися з кіберзагрозами.

Більшість дослідників та міжнародних експертів наполягають на тому, щоб при використанні штучного інтелекту учасниками процесу або суддею це обов'язково було розкрито. Наприклад, особа, яка використала штучний інтелект при підготовці процесуальних документів, має попереджальні про відповідальність за подання достовірної інформації, створеної штучним інтелектом.

Вважаємо цей шлях хибним, оскільки само по собі розкриття факту використання штучного інтелекту при підготовці процесуальних документів лише «напружує» інших учасників процесу, створює недовіру до прийнятого рішення. Здається, на сьогодні переважна більшість, якщо не всі учасники процесу тим чи іншим чином звертаються до ШІ, використовуючи його для підготовки консультацій, процесуальних документів або отримання порад щодо певних аспектів доказування або висвітлення певних фактів та інформації. Тому зазначена вказівка, на наше переконання, не має бути важливою складовою, оскільки в дійсності сама по собі інформація, створена ШІ чи іншим шляхом, має бути ретельно перевірена особою, яка її подає, а в подальшому — і судом.

Щодо будь-яких фактів, інформації, які вводять в оману суддю та інших учасників процесу, не має значення, чи ця інформація з'явилася у зв'язку з використанням ШІ, чи іншим шляхом. І саме по собі повідомлення про те, що штучний інтелект використовувався при певних діях учасників процесу, видається, є зайвим.

Однак важливим залишається питання конфіденційності захисту персональних даних та кібербезпеки. Ці ризики не можна скидати з важелів, вони дуже важливі і в першу чергу мають враховуватися при будь-яких винесеннях рішень за допомогою систем ШІ.

Видається доцільним запропонувати різні моделі використання штучного інтелекту в судах і в судовому процесі. Найбільшу вагу «офіційного», так би мовити, використання штучного інтелекту можна покласти на рутинну роботу щодо технічної підтримки, підготовчих процедур, досудового засідання, аналізу матеріалів справи, формування програм, які нагадують суддям про дати майбутніх засідань, нагадування, які дії необхідно зробити на цих засіданнях, особливо якщо підходить час для закінчення підготовчого провадження і переходу до розгляду справи по суті або навіть винесення рішення по справі, аналізу статистичних даних і їх систематизація та багато іншої роботи, яка на сьогоднішній день забирає купу часу у працівників суду та судді, але не є суто важливою для здійснення правосуддя.

Одночасно необхідно збільшити відповідальність за маніпуляції з системою ШІ та його використання без наступної перевірки інформації, яку він надає. Зокрема, практика вже виявила випадки недобросовісного використання ШІ без наступної перевірки.

Першим таким зафіксованим випадком стала справа *Mata v. Avianca, Inc.*: «у лютому 2022 року Мата подав позов про заподіяння тілесних ушкоджень до Окружного суду США Південного округу Нью-Йорка проти Avianca, стверджуючи, що він отримав травму, коли металевий візок для обслуговування вдарився йому об коліно під час міжнародного рейсу. Адвокати позивача використали ChatGPT для створення судового клопотання, яке містило численні фальшиві судові справи, пов'язані з фіктивними авіакомпаніями, з вигаданими цитатами та внутрішніми посиланнями.

Адвокати Avianca повідомили Суд, що їм «не вдалося знайти» кілька судових справ, згаданих у судовому клопотанні. Суд також не зміг знайти ці справи та зобов'язав адвокатів позивача надати копії згаданих судових справ. Адвокати Мати надали копії документів, які нібито містять усі судові справи, крім однієї, після того, як ChatGPT запевнив, що ці справи «дійсно існують» та «їх можна знайти в авторитетних юридичних базах даних, таких як LexisNexis та Westlaw». У травні 2023 року суддя П.Кевін Кастел закрити справу про заподіяння тілесних

ушкоджень проти Avianca та зобов'язав адвокатів позивача сплатити штраф у розмірі 5000 доларів» [1].

Враховуючи цей та деякі інші «яскраві» випадки використання ШІ, деякі дослідники взагалі пропонують заборонити штучному інтелекту розглядати справи і виносити рішення по будь-яких справах, а лише аналізувати докази по справі і рекомендувати судді певне рішення з посиланням на норми права та сталу судову практику.

Вважаємо такий підхід перебільшеним. Практика Китаю та деяких інших країн показує ефективність та виправданість розгляду штучним інтелектом без залучення судді малозначних справ з простою типовою формою вимог сторін одна до одної.

Штучний інтелект при правильному його застосуванні може значно спростити доступ громадян до суду, оскільки можливим, на нашу думку, видається створення онлайн-платформ вирішення певних категорій спорів. Безперечно, це будуть типові справи з незначною сумою позовних вимог, але на сьогодні, зокрема, адміністративні суди перевантажені однотипними справами щодо перерахунку пенсій, нарахування виплат у зв'язку з втратою годувальника та іншими «соціальними» справами. І залишається актуальним питання розвантаження суддів для вирішення більш складних справ, по яких на даний час ще не сформована одноманітна судова практика.

Штучний інтелект має значний потенціал для підвищення ефективності функціонування судової системи. Його використання може сприяти оптимізації судових процедур, покращенню доступу до правосуддя та підвищенню якості правового аналізу. Водночас впровадження таких технологій повинно здійснюватися обережно, з урахуванням фундаментальних принципів правосуддя, зокрема незалежності суддів, справедливості судового розгляду та забезпечення прав людини.

Список використаних джерел:

1. Bohannon M. Judge Fines Two Lawyers For Using Fake Cases From ChatGPT. URL: <https://www.forbes.com/sites/mollybohannon/2023/06/22/judge-fines-two-lawyers-for-using-fake-cases-from-chatgpt/> (дата звернення: 15.03.2026).